

A166

Tringa glareola

(L., 1758)

Łęczak (brodziec leśny)

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: bekasowate, podrodzina: brodźce

Status występowania w Polsce

Wyjątkowo lęgowy w Polsce, w okresie wędrówek jeden z liczniejszych siewkowców.

Opis gatunku

Brodziec nieco większy od szpaka, o niepozornym brunatnobiałym upierzeniu i dość długich nogach. Wymiary: długość ciała 20–25 cm, rozpiętość skrzydeł 34–42 cm, masa ciała 50–100 g. Wierzch ciała jest brunatnoszary lub brunatnopłowy, skrzydła bez pręgi, nad okiem rozmyta brew. Spód ciała jasny, tylko na piersi i bokach brunatne kreseczki. Na ogonie występuje szereg brunatnych prążków. Dziób czarny, nieco jaśniejszy u nasady; nogi oliwkowe, zielonkawe lub żółtawe. Upierzenie ptaków dorosłych i młodych jest bardzo podobne, szata młodych ma nieco cieplejszy, płowy odcień. Samiec i samica wyglądają tak samo. Głos jest melodyjny, o brzmieniu podobnym do gwizdu; w locie łęczak często odzywa się „fi-fiji”.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Łęczak jest podobny do samotnika *Tringa ochropus*, (A165), lecz nieco mniejszy, sylwetka łęczaka sprawia wrażenie smuklejszej ze względu na węższe skrzydła i dłuższe nogi. Różnice w upierzeniu tych gatunków dotyczą ubarwienia spodu skrzydeł, rysunku na ogonie i zasięgu jasnej brwi. Łęczak ma spód skrzydeł jasny, drobne prążki na ogonie oraz brew sięgającą za oko, u samotnika zaś spód skrzydeł jest czarny, na ogonie są 3 stosunkowo szerokie paski, a brew jest krótka i kończy się na wysokości oka.

Biologia**Tryb życia**

Aktywny przez całą dobę. Towarzyski w okresie wędrówek i na zimowisku. W okresie niełęgowym może występować w skupieniach kilkuset ptaków, a wyjątkowo nawet większych. W miejscach atrakcyjnych pod względem pokarmowym występuje w wielogatunkowych stadach razem z innymi siewkowcami, szczególnie często z batalionem i większymi brodźcami.

Lęgi

Gniazduje w rozproszeniu lub w luźnych skupieniach: typowe zagęszczenie wynosi do 10 par/km², w warunkach zalesionej tundry bywa wyższe. Wykazuje konserwatyzm w wyborze

miejsc lęgowych, przez wiele lat powraca na te same stanowiska. Łęczak jest gatunkiem monogamicznym, dojrzałość płciową osiągają ptaki w 2. roku kalendarzowym. Okres lęgowy trwa od końca kwietnia do końca lipca. Od razu po przylocie na lęgowiska ptaki dorosłe intensywnie tokują. Oblatują obszar lęgowy, kreśląc koła w powietrzu na wysokości 10–100 m, odzywają się intensywnie, samice nieco mniej niż samce. Gniazdo umieszczone jest na ziemi, bardzo dobrze ukryte. Rzadziej składają jaja w gniazdach innych ptaków, np. drozdów. Zwykle mają jeden lęg w sezonie. Składanie 3–4 jaj odbywa się w odstępach 1–2-dniowych od połowy maja. Okres pisklęcy do uzyskania lotności trwa około 30 dni. Na początku pisklętami opiekują się oba ptaki z pary, a od 7–10 dnia życia zazwyczaj tylko samiec. W okresie wysiadywania ptaki są bardzo skryte, natomiast przy młodych hałaśliwe. W sytuacjach zagrożenia nalatują na człowieka lub drapieżnika, po czym siadają w pobliżu na ziemi, niskich krzewach lub drzewach, a jednocześnie intensywnie odzywają się głosami zaniepokojenia.

Wędrówki

Łęczak jest dalekodystansowym migrantem. Jesienią pierwsze ptaki dorosłe pojawiają się pod koniec czerwca, a ptaki młode rozpoczynają wędrówkę mniej więcej miesiąc później. W okresach największego nasilenia wędrówki spotyka się skupienia dochodzące do 1000 ptaków, co ma miejsce w 1. i 2. dekadzie lipca dla dorosłych i w połowie sierpnia dla młodych. Wędrówka jesienna trwa do końca września. Jesienią w Europie ptaki lecą szerokim frontem w kierunku południowym, południowo-zachodnim i południowo-wschodnim. Jesienna wędrówka jest stosunkowo wolna, z długotrwałymi postojami, zwłaszcza u ptaków młodych. W tym czasie ptaki gromadzą znaczne zapasy energetyczne (głównie tłuszcz), dochodzące do 30–40% masy ciała, które umożliwiają im przelot na dystans 2000–2500 km. Znane są przypadki przelotu ok. 1000 km w ciągu jednej doby. Wędrówka wiosenna przebiega od połowy kwietnia do początku czerwca. Zasadniczą część ptaków wędruje w maju, ze szczytem nasilenia wędrówki w pierwszej połowie miesiąca. Wiosną łęczaki wę-

drują przez Europę szlakiem bardziej przesuniętym na wschód niż jesienią i zatrzymują się na krótko.

Zimowanie

Łęczaki gniazdujące w Palearktyce Zachodniej zimują w Afryce subtropikalnej i tropikalnej, ptaki pochodzące ze Skandynawii zimują raczej w Afryce Zachodniej, a te z Rosji w południowej i wschodniej Afryce. Bardzo nielicznie zimują na wybrzeżach Atlantyku w Maroku i rzadko w rejonie śródziemnomorskim oraz w Iraku. Ptaki dorosłe przylatują na zimowiska w sierpniu, młode we wrześniu i pozostają tam do przełomu marca i kwietnia; niektóre ptaki pozostają na zimowiskach w okresie letwym. Łęczaki chwytane w Polsce podczas jesiennej wędrówki były notowane zimą w zachodniej i południowej Afryce.

Pokarm

Pokarm łęczaka stanowią bezkręgowce, głównie owady we wszystkich stadiach rozwoju, o długości do 2 cm. Rzadziej w diecie występują mięczaki, skorupiaki, pająki, a wyjątkowo małe ryby i żaby. Pokarm roślinny jest pobierany w ilościach śladowych – są to np. glony, nasiona turzyc i traw. Podczas żerowania łęczak najczęściej brodzi w płytkiej wodzie (wyjątkowo zanurzony aż po brzuch) lub chodzi po mulistym podłożu. W czasie żerowania może być terytorialny. Sposoby żerowania: zbieranie pokarmu z powierzchni wody, sondowanie podłoża czy nawet chwytanie latających owadów w powietrzu.

Występowanie

Siedlisko

Typowe łągowiska obejmują torfowiska, rozległe bagna, zarośla na granicy tundry i lasów iglastych, także doliny rzeczne. Mniej licznie łęczak gnieździ się w strefie południowej tajgi. W Europie Środkowej preferuje torfowiska wysokie, z niewielkimi oczkami wodnymi otoczonymi płatami torfowców i wetniani. W Polsce na Bielawskich Błotach łęczak gniazduje na podmokłej części torfowiska wysokiego z dawnymi torfiankami, w otoczeniu karłowatych brzoź, sosenek i dobrze rozwiniętej warstwy torfowców. W trakcie wędrówek zajmowane siedliska są bardzo zróżnicowane, ale najczęściej spotyka się łęczaka nad zasobnymi w pokarm zeutrofizowanymi zbiornikami wodnymi na otwartym terenie. Mogą to być oczka i większe zbiorniki śródpolne, zalewowe doliny rzeczne, stawy rybne i sztuczne zbiorniki zaporowe, rzadziej siedliska nadbrzeżne, takie jak łąki przymorskie. Na zimowiskach może dodatkowo występować np: w zaroślach mangrowych, na płytkich zbiornikach słonawych, zalanych polach ryżowych i wzdłuż dolin rzek na sawannie.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1150 Zalewy i jeziora przymorskie (laguny)
- 1330 Solniska nadmorskie (*Glauco-Puccinellietalia* część – zbiorowiska nadmorskie)

- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek
- 4010 Wilgotne wrzosowiska z wrzoścem bagiennym *Erica tetralix*
- 6410 Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*)
- 7110 Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe)
- 7120 Torfowiska wysokie zdegradowane, zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji
- 7210 Torfowiska nakredowe (*Cladietum marisci*, *Caricetum buxbaumii*, *Schoenetum nigricantis*)

Rozmieszczenie geograficzne

Łęczak gnieździ się w północnej części Eurazji. Izolowane stanowiska znane są ze strefy umiarkowanej Europy: z Wysp Brytyjskich, Danii, Niemiec, Polski, Litwy i Ukrainy. Zasadnicze zimowiska łęczaka obejmują obszary Afryki położone na południe od Sahary, południową Azję, wschodnie Filipiny, Indonezję i Australię. Na całym rozległym areale nie wyróżnia się podgatunków.

Rozmieszczenie w Polsce

Jedynie łągowisko gatunku występuje na Pobrzeżu Gdańskim, na atlantyckim torfowisku wysokim Bielawskie Błota. Być może para łęczaka gniazdowała w roku 1988 na torfowisku niskim Roskosz k. Chełma. Łęczak jest jednym z liczniejszych siewkowców zatrzymujących się w trakcie wędrówki niemal w całej Polsce. Kluczowe miejsca dla gatunku w okresie wędrówki, w których odnotowano zgrupowania powyżej 400 ptaków, obejmują rejon Zat. Gdańskiej – łąki k. Rewy (565 os.), rez. Beka (ok. 500 os.) i dolinę Wisły k. Mikoszewa (ok. 1000 os.) oraz Zalew Wiślany, gdzie najliczniej występuje przy ujściu Pasłęki (500–700 os.). Wyjątkowe zgrupowanie odnotowano na zalanych przez Wisłę łąkach pod Tczewem (ponad 4000 ptaków). W głębi lądu większe koncentracje odnotowano na Międzyodrze (425 os.), na Kostrzyneckim Rozlewisku pod Cedynią (650 os.), k. Biechowa w Kieleckim (ok. 1000 os.), na Warmii koło Kwiecewa (1000–2000 os.) oraz po 400–600 ptaków w kilku miejscach na Śląsku: Stawy Milickie (470 os.), na polach irygacyjnych pod Wrocławiem (495 os.), na Zb. Nyskim (590 os.) oraz w środkowej Polsce na zb. Jeziorsko (780 os.).

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą, wymagający ochrony czynnej (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Polska czerwona księga zwierząt (2001): CR gatunek skrajnie zagrożony

Status zagrożenia w Europie: D gatunek zagrożony z racji zmniejszania się liczebności populacji

BirdLife International: SPEC 3

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I

Konwencja Berneńska: załącznik II

Konwencja Bońska: załącznik II

Porozumienie AEWA

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Jedynie stanowisko łągowe występuje na obszarze rezerwatu przyrody Bielawskie Błota. W okresie wędrówek nie jest związany ze specyficznym siedliskiem i większe skupiska występują często poza terenami chronionymi.

Rozwój i stan populacji

Na południowych krańcach zasięgu liczebność łączaka generalnie spada (np. w Danii, Niemczech, Polsce, Obwodzie Kaliningradzkim, na Litwie i Ukrainie). Ok. 30% populacji europejskiej wykazuje trend spadkowy, w tym na znaczących w skali Europy łągowiskach w Finlandii (200 000–300 000 par). Wielkość populacji europejskiej oceniana jest na 380 000–1 400 000 p. Szacunek liczebności populacji rosyjskiej jest bardzo nieprecyzyjny (100 000–1 000 000 p.). Liczebność populacji europejskiej w oparciu o dane z zimowisk została oceniona na ok. 3 000 000 ptaków.

W Polsce w ubiegłym wieku łączak był dość rozpowszechniony, gniazdował np. na Podlasiu, Mazowszu i Lubelszczyźnie. W XX w. odnotowano wyraźny spadek liczebności i ubywanie stanowisk łągowych, chociaż na północy Polski przed II Wojną Światową było jeszcze kilkanaście stanowisk. Ostatni łąg na południu Polski stwierdzono w 1937 r., w Kieleckiem pod Wolą Klasztorną, a być może gniazdował w latach 1956, 1971 i 1988 w trzech miejscach na Lubelszczyźnie. Na jedynym współczesnym stanowisku łączaka, na Bielawskich Błotach, zaznacza się wyraźny spadek liczebności, i tak w połowie lat 80. gniazdowało tu 8–10 p., w latach 1995–1998 3–5 p., a od roku 2000 nie ma pewnych łągów, stwierdzano tylko pojedyncze śpiewające ptaki.

Zagrożenia

Główne zagrożenia dla gatunku na jedynym udokumentowanym polskim łągowisku na Bielawskich Błotach to:

- przesuszenia terenu spowodowane zniszczeniem warstwy torfu na znacznej powierzchni, szczególnie po pożarach w latach 1983 i 1992;
- szybki odpływ wód opadowych z torfowiska przez system kanałów odwadniających;
- zarastanie siedlisk łągowych przez brzozę, sosnę i roślinność ruderalną.

W okresach wędrówek:

- zmniejszanie powierzchni naturalnych terenów zalewowych w dolinach rzek niżowych, regularnie podtapianych w okresie wiosennym;
- kurczenie się powierzchni mulistych i piaszczystych ławic w nurcie i odsypisk przybrzeżnych, odstanianych latem i jesienią w korytach rzek, wynikające z regulacji i pogłębiania koryt;
- kurczenie się dostępnej dla ptaków powierzchni muliste-

go dna stawów rybnych, spuszcanych i napełnianych bez uwzględnienia okresów wędrówki;

- zanik otwartych, płytkowodnych nadmorskich obszarów, zlokalizowanych przede wszystkim przy ujściach rzek, gdzie z roku na rok podczas wędrówki jesiennej gromadzą się w dużych ilościach ptaki siewkowe;
- płoszenie stad ptaków zatrzymujących się podczas wędrówki (w sezonie polowań na kaczki odpoczywające i żerujące łączaki są przepłaszane przez myśliwych).

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 19).

Propozycje odnośnie do zarządzania

Dalsze gniazdowanie łączaka na Bielawskich Błotach jest uwarunkowane podjęciem czynnej ochrony zmierzającej do renaturalizacji torfowiska. Należy:

- podnieść poziom wody na torfowisku i przywrócić procesy torfotwórcze. Zatrzymanie odpływu wody może nastąpić poprzez zasypanie wszystkich rowów odwadniających torfowisko oraz usypanie niskich wałów (do 1 m) w miejscach odpływu powierzchniowego. Podniesienie poziomu wody spowoduje stopniowe ustąpienie brzozy i sosny, co przywróci otwarty krajobraz torfowiska. Zwiększenie efektywności takich zabiegów ochronnych można osiągnąć poprzez wsiedlenie na tym terenie 1–2 rodzin bobra.

Dla ochrony ptaków wędrownych należy:

- zachowywać płytkowodne nadmorskie obszary, zwłaszcza przy ujściach rzek (ograniczenie zabudowy rekreacyjno-turystycznej) i w okolicach regularnie odwiedzanych przez wędrujące ptaki siewkowe na śródlądziu;
- poważnie ograniczyć plany zabudowy hydrotechnicznej dolin rzecznych i plany przekształceń reżimu hydrologicznego rzek;
- w uzasadnionych przyrodniczo przypadkach wprowadzić korektę instrukcji gospodarowania wodą na zbiornikach już istniejących, tak by w dolinie rzeki poniżej piętrzenia utrzymane zostały okresowe zalewy wiosenne;
- użytkować doliny rzeczne zgodnie z dotychczasową ewidencją gruntów;
- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstensywnych metod gospodarowania na stawach rybnych (w tym dostosowanie terminów spuszczenia wody i napełniania nią stawów hodowlanych do terminów wędrówki ptaków – w celu utrzymania jesienią i wiosną jak największej powierzchni mulistego dna zbiorników – miejsca żerowania ptaków podczas wędrówek);
- zapewnić spokój wędrującym ptakom, przede wszystkim na terenach większych koncentracji siewkowców, tak na wybrzeżu, jak i na śródlądziu, przez wyłączenie tych obszarów z użytkowania turystycznego i rekreacyjnego w okresie lipiec–październik.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 20).

Propozycje badań

Należy zbadać:

- dynamikę wędrówki jesiennej;
- pochodzenie populacji wędrujących przez Polskę;
- wybiórczość siedliskową;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu populacji wędrujących przez Polskę.

Monitoring

- coroczna ocena liczebności na jednym stanowisku lęgowym w Polsce. Obserwacje należy prowadzić w trzech terminach: 10–20 maja, 20–31 maja i 20–30 czerwca. Pierwsze dwie kontrole mają na celu określenie liczebności terytorialnych par, a kontrola czerwcową – określenie liczby par z młodymi;
- coroczne liczenie ptaków wędrownych w miejscach większych koncentracji: wiosną w okresie 20 kwietnia–31 maja, a w trakcie jesiennej wędrówki 20 czerwca–10 września. Liczenia takie powinny być prowadzone z częstotliwością nie mniejszą niż raz na 5 dni.

Bibliografia

BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
 BAZA DANYCH WIADOMOŚCI POWROTNYCH. Centrala Obrączkowania Ptaków, Zakład Ornitologii PAN.
 BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
 BŁASZKOWSKA B., GROMADZKI M., MACHNIKOWSKI M. 1995. Program ochrony czynnej ostoi ptaków „Bielawskie Błota”. Niepublikowana ekspertyza. OTOPI, Gdańsk, 39 s.
 BUCZEK T., BUCZEK A. 1993. Lęgowe siewkowce torfowisk niskich typu węglanowego okolic Chełma. *Not. Orn.*, 34: 287–298.
 CENIAN Z., SIKORA A. 2003. Awifauna doliny rzeki Pastęki. *Not. Orn.*, 44: 161–177.
 CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
 DYRCZ A., KOŁODZIEJCZYK P., MARTINI K., MARTINI M. 1998. Ptaki Zbiornika Mietkowskiego. *Ptaki Śląska*, 12: 17–80.
 GRISHANOV G. V. 1998. Gniezdjashchiesja kuliki Kaliningradskoj oblasti. W: Tomkovich P. S., Lebedeva E. A. (red.) Gniezdjashchiesja kuliki Vostochnoj Evropy – 2000. T. 1. Moskwa, s. 7–11.
 GROMADZKI M. 1986. Some problems of wetlands protection in northern Poland. W: Hjort C., Karlsson J., Svensson S. Baltic

Birds IV. Proceedings of the fourth Conference on the Study and Conservation of Migratory Birds of the Baltic Basin. *Vår Fågel.*, Suppl. 11: 57–60.
 HAYMAN P., MARCHANT J., PRATER T. 1986. Shorebirds. An identification guide to the waders of the world. London, 412 s.
 del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoazitin to Auks. Barcelona, 821 s.
 JANISZEWSKI T., WŁODARCZYK R., BARGIEL R., GRZYBEK J., KALIŃSKI A., LESNER B., MIELCZAREK S. 1998. Awifauna zbiornika Jeziersko w latach 1986–1996. *Not. Orn.*, 39: 121–150.
 JONSSON L. 1998. Ptaki Europy i obszaru śródziemnomorskiego. Warszawa, 559 s.
 KALIŃSKI M., CZERASZKIEWICZ R., WYSOCKI D., KALIŃSKA E., OLEKSIK A., MARCHOWSKI D., LEWANDOWSKI M. 1998. Kostrzyneckie Rozlewisko. W: Krogulec J. (red.) Ptaki łąk i mokradel Polski. Warszawa, s. 29–36.
 KIRCHNER H. 1963. Der Bruchawasserläufer. Die Neue Brehm-Bücherei 309. Wittenberg Lutherstadt, 86 s.
 LEBEDEVA M. I., LAMBERT K., DOBRYNINA I. N. 1985. Fifi–*Tringa glareola* (L.). W: Viksne J. A., Mihelson H. A. (red.) Migracii ptist Vostochnoj Evropy i Severnoj Azii. Zhuravleobraznyje–rzhankoobraznyje. Moskva, s. 97–105.
 MEISSNER W. 1997. Autumn migration of Wood Sandpiper (*Tringa glareola*) in the region of the Gulf of Gdańsk. *The Ring* 19: 75–91.
 MEISSNER W., WŁODARCZAK A. 1998. Wiosenna migracja siewkowców *Charadrii* na terenie projektowanego rezerwatu „Rzeczne Łąki” nad Zatoką Pucką. *Not. Orn.*, 39: 219–229.
 PERSSON CH. 1998. Weight studies in Wood Sandpipers (*Tringa glareola*) migrating over south-western Scania in late summer and spring, with notes on related species. *The Ring*, 20: 95–105.
 PULLIAINEN E., SAARI L. 1991. Breeding biology of the Wood Sandpiper *Tringa glareola* in eastern Finnish Lapland. *Ornis Fenn.*, 68: 127–128.
 SIKORA A. 2001. *Tringa glareola* (Linné, 1758) – Łęczak. W: Głowaciński Z. (red.) Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Warszawa, s. 212–214.
 SIKORA A., GROMADZKI M., PÓŁTORAK W. 2004. Awifauna Bielawskich Błot. *Not. Orn.*, 45: 1–11.
 SŁYCHAN M. 1996. Ptaki pól irygacyjnych Wrocławia. *Ptaki Śląska*, 11: 133–150.
 TISCHLER F. 1941. De Vögel Ostpreußens und seiner Nachbargebiete. T. 2. Königsberg/Berlin, s. 721–1304.
 TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
 TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
 WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wetlands International Global Series No. 12. Wageningen, The Netherlands, 226 s.
 WITKOWSKI J., RANOSZEK E. 1998. Migracja siewkowców *Charadrii* na stawach w dolinie Baryczy. *Ptaki Śląska*, 12: 81–112.

Arkadiusz Sikora